

Konstnär och bracka

I TVÅ BÖCKER ("The Card" och "The Regent") skildrar Arnold Bennett en ung man från "de fem städerna" som kommer sig upp genom några finurliga och fräcka affärstransaktioner och samtidigt blir ett "nummer" (a card) i sin hemtrakt genom lustighet, extravagans och originalitet i småsaker. Denry Machin är en oförvitlig medborgare och familjefader, totalt ointellektuell och oreflekterad, med få och standardiserade åsikter, en snobb och en bracka. Men det finns ett drag av oskyldigt tokeri i hans läggning som bland annat förleder honom att resa till London och ge sig in bland teaterfolk. Han bjuder en grupp skådespelare på supé och möter här för första gången "konsten" — en stor tragedienne reciterar Nashes "In Time of Pestilence":

Brightness falls from the air;
Queens have died young and fair;
Dust has closed Helen's eye.

Machin blir en smula imponerad, men finner sig och säger något skämtsamt; en engelsman, en man från hjärtat av England, låter inte förskräcka sig.

Det är något typiskt för Bennett i den scenen. Han älskar både Machin och Nashe, han är — inom rimliga gränser — både Machin och Nashe. Inte en clown med förtvivlan och finess på djupet, långt därifrån, men en lycklig förening av konstnär och bracka.

Machindraget har under långa tider varit av stor betydelse för uppskattningen av Bennett, inte minst i Sverige. Det kan inte förvåna. En stor del av Bennetts enorma produktion kan återopas för den synpunkten. Han skrev en serie fickfilosofier om hur man skall vara gift, hur man skall få ut det mesta av livet, hur man skall bli herre över sig själv osv. som i sin generande förståndighet erinrar om enquêtesvar i veckotidningar; det gäller att föra hushållsbok, att visa sin hustru små uppmärksamheter, att behärska sitt lynne, att ta livet leende och inte äta för mycket till frukosten. I den dagbok som Bennett förde från 29 års ålder till sin död (1897—1931) möter en tillämpning av dessa levnadsregler: han njöt av att räkna hop de pund han förtjänat och de ord han publicerat; den anda av självdisciplin och pedanteri som här slår emot oss, erinrar inte om en Flauberts besatthet, utan om en karriärists beräkningar. Då Bennett blev rik och medelålders blommade han i älskarinna, lustjakt och eleganta middagar, men han försummade inte att skriva sitt dagliga kvantum, att gå till sängs i tid och att bestiga vägen på morgnarna.

ARNOLD BENNETT

De många underhållnings- och äventyrsböckerna ger samma bild. Det knepiga och kolossala lockar Bennett; intriger i en atmosfär av lyx, makt och yttre storhet. Hans beskrivningar av hotell, varuhus och teatrar är berömda; man märker hur han njuter då den amerikanske miljardären på Grand Hotel Babylon omedelbart köper hela etablissemangen — därför att han vägrats servering av en vanlig bifstek och en pilsner. I de roligaste av dessa böcker lyckas Bennett förena det fantastiska och det hemtrevliga i än högre grad än Conan Doyle. Olof Lagercrantz har i serien "Litterära favoriter" skildrat denna idealiska eskapistkombination, denna gemytliga trivialitet i sagoform. Enligt en gammal föreställning skulle Bennett ha skrivit dessa böcker blott för att förtjäna pengar och kunna ägna sig åt mera allvarliga ting. Det är ett misstag; Bennett hade roligt då han skrev underhållning; det var lika naturligt för honom som att vara "realistisk" konstnär, och ofta är det omöjligt att dra en bestämd gräns mellan den ena genren och den andra.

Bennett har generöst givit vapen åt sina belackare. Han kallade sig själv en konstnär "med starka merkantila intressen". I "The Truth about an Author" och "A Great Man" framställde han den lyckade författaren som en mer eller mindre medveten skojare, som serverar en enfaldig och sensationshungrig publik vad den vill ha. Varje tendens att posera som tänkare (annat än i fickfilosofiformatet) eller andlig ledare saknades; snarare tycktes han vilja posera som bracka, vare sig det skedde för att avvärja de kritiska eller för att vinna och roa sin väldiga publik.

*

I sin smak och sina ambitioner var Bennett lika mycket konstnär. Han läste och vördade de stora ryssarna och de stora fransmännen, och hans bittert

skämtsamma självkritik var ett uttryck för att han kände sig vara dem oändligt underlägsen. "Mitt arbete kommer aldrig att bli mer än tredje klass bedömt efter en hög standard, men jag är listig nog att lura mina samtida." Efter att ha läst om Ras-kolnikov skriver han i dagboken den 11 juni 1910: "Boken gjorde mig verkligen äcklad och förtvivlad över mitt eget arbete, som syntes mig konstlat och forcerat vid en jämförelse" — men tre rader längre fram i dagboken står det "jag skrey nära 4.000 ord (bortåt 20 trycksidor) på 'Clayhanger' i går och i dag". Bennett var nog intelligent för att betvivla sin storhet, men nog robust för att fortsätta ändå. Och vad som drev honom var inte några religiösa, politiska eller sociala teorier som hos de två kollegerna Wells och Galsworthy; Bennett var nästan abnormt fri från dylika åsikter, och vad han längtade efter var att göra något fulländat.

Denna rent konstnärliga ärelystnad framträder ständigt i dagboken. Atminstone på en punkt, i en detalj, ville han ge något nytt och stort. Vid ett tillfälle skriver han att skildringar av sjukdom och död förefaller honom otillfredsställande; här skulle det gå att föra konsten ett steg vidare. Försöket, det mest ambitiösa försöket, gjordes många år senare i "Lord Raingo". Det är lysande, och efter några sidor känner man sig leva i denna miljö av oro, temperaturer, falskt glada besök och feberdrömmar — möjligen kan det sägas, och det pekar på vad som saknas hos Bennett, att döden själv alltför mycket mister sin fasa och nästan blir ett led i sjukdomsrutinen.

Och likväl har Bennett skrivit en rad betydande böcker. Främst brukar nämnas "The Old Wives' tale" och Clayhanger-serien, som med humor och medkänsla ger en intim och detaljerad bild av förhållanden och människor i Bennetts hemtrakt — "de fem städerna" med deras porslinsindustri och deras puritanska, slutna, hårt arbetande invånare, vilkas lidelser någon gång slår igenom isen — men också ett intryck av utveckling och omvandling, av tapperhet inför det obönhörliga. Bäst lyckas kanske Bennett med det enkelt men intill abnormitet särpräglade. I "Riceyman Steps" finns spårlösheten framställd med en konst som tål jämförelse med Eugénie Grandet. Då bokhandlaren Earlfowards gifter sig bjuder han sin nästan lika snåla hustru på besök i Madame Tussauds vaxkabinett; han går med ett styng i hjärtat med på att de dricker te, men förklarar sig vara sjuk då den tillfälligt blida och festliga makan föreslår även ett biobesök utöver programmet — berättelsen är så intensiv att läsaren drar en suck av lättnad när Earlfowards lyckas föra sin brud ut ur den alltför frestande lokalen.

Ibland har man en känsla av att Bennett inte utan framgång söker spränga den ram naturen anvisat honom. I småberättelserna från de fem städerna kommer vid sidan av det vardagliga och idylliska egendomligt öppna och brutala sidor, erinrande om de franska mästare som Bennett beundrade och om deras amerikanska efterföljare; novellen om hur byns idiot hjälper stalldrängen att hänga sig är sannerligen inte viktoriansk eller edvardisk. Till mästerverken i miniatyr hör enligt min mening "The Death of Simon Fuge". En museiintendent från London läser på väg till de fem städerna att den store konstnären Simon Fuge, som

tycks vara den "riktige" konstnär som han själv inte trodde sig vara.

Bennetts noveller och romaner brukar kallas realistiska. Beteckningen är rimlig; man kan rent av tala om en alltför långt driven fakticitet med tidtabeller, upplysningar om löner och priser, en strävan att exponera det slags sakkänedom som vetgiriga turister förvärvar genom samtal med infödingar. Men om man påträffar många levande typer hos Bennett, saknar man "hela" människor. Pryderi och konventioner har varit hinder som hos så många andra av tidens författare. Viktigare är säkert en brist på subtilitet, känslstyrka och djupare fantasi. Bennett var medveten om det, han längtade alltid efter en upptäckt eller en insikt som undgick honom. Men även hans längtan stannade inom helt korrekta gränser.

Det vore orätt att inte nämna att många memoarskildringar vittnar om Bennetts generositet och mod, främst då det gällde konsten, den halvt olyckligt älskade. Då D. H. Lawrences bok "The Rainbow" undertrycktes hörde Bennett till de få som protesterade. Han behöll något som var hägnat mot popularitets- och penningjakt.

*

ett generationsskifte i engelsk romankonst kan anses symboliserat av den stridsskrift som Virginia Woolf publicerade år 1924: "Mr Bennett and Mrs Brown". Den skall bli utgångspunkt för några reflexioner kring Bennetts och hans samtidas litterära ställning.

HERBERT TINGSTEN

kommer från den trakten, är död; vid framkomsten träffar han Fuges gamla vänner och de flickor denne uppvaktat, men finner hos dem blott en munter banalitet; det tragiska och demoniska hos Fuge blir orimligt i denna miljö. Fuge, liksom några andra figurer hos Bennett,

It